

Elkarrizketarako dokumentu irekia
Bake eta Bizikidetzaren Planaren jardura osagarria

Zuzendu programa

Giza eskubideen
arloan autokritikaren
pedagogia egiteko
dibulgazio programa

2015eko apirilaren 1a

Bakegintza eta Bizikidetzarako Idazkaritza Nagusia

EUSKO JAURLARITZA

GOBIERNO VASCO

LEHENDAKARITZA
Bakegintza eta Bizikidetzarako
Idazkaritza Nagusia

PRESIDENCIA
Secretaría General
para la Paz y la Convivencia

Aurkezpena

2013-16ko Bake eta Bizikidetzeta Plana 2013ko azaroan 26an onartu zen. Ordutik, sei hilez behin txosten bat egiten da plana nola betetzen ari den aztertzeko. 2014ko bigarren sei hilekoari dagokion txostenak azaleratu duenez, plana aurreikusi bezala betetzen ari da. Planean jasotako ekimen guztiak martxan dira, zentzuzko garapen maila batekin, eta, inkesta guztien arabera, gizartearen oniritziarekin.

Edonola ere, txostenak ahultasun bat azalarazten du argi eta garbi: adostasun politiko eta parlamentarioan aurrerapausoak emateko ezintasuna. Egindako diagnostikoaren arabera, gainera, alderdi politikoen arteko desadostasunen arrazoi nagusia iraganean aurkitu behar da. «Iraganak min ematen digu, eta banatu egiten gaitu». Hori dela eta, harreman politikoak berrezartzeko ahalegin berezia egin beharra dago.

Paraleloki, Hitzeman programa, bost hilabetez zabalik izan duen kontsulta aldiaren ostean, antzeko ondorio batera iritsi da: «terrorismoari, indarkeriari, giza eskubideen urraketari, zatiketari hain lotuta izan den iragan hurbilak zauri handiak utzi ditu zabalik politikagintzan, konfiantza gabezia handiak, eta, hori gizarteratzea bezalako hain arlo delikatuetan adostasunak lortzea zailtzen duen eragilea da».

Testuinguru horretan, honakoa da ezinbestean mahai gainean jarri beharreko galdera: «*Iraganaren pisua kontuan izanik, nola sor daitezke konfiantza, elkarlan eta adostasun guneak sortzeko baldintzak alderdi politikoen artean bakea, elkarbizitza, espetxe politika edo gizarteratzea bezalako arloetan?*». Hain zuzen ere, galdera horri erantzuna aurkitzeko ahaleginean kokatu behar da Zuzendu programa bera.

Honakoa da programak planteatutako erantzuna: «*iraganarekiko autokritika da gure herriko familia politiko ezberdinen arteko konfiantza eta elkarlana sortzeko baldintzak eraikitzeko oinarria*». Izan ere, autokritika iragana gaingiditu, orainaldia berregin eta etorkizuna adostasun minimo batekin bideratzeko gakoa izan daiteke. Autokritikak funtsezko zeregina izan dezake gizarteratze prozesuetan ere.

Ildo horretan, Euskal Herrian 1960tik 2010era emandako giza eskubideen urraketak biltzeko Manuela Carmena, Jon Mirena Landa, Ramon Mugika eta Juan Maria Uriartek egindako oinarritzko txostenak –2013ko ekainean aurkeztu zen–, eskaera zuzena egiten die alderdi politiko eta erakundeei bere gomendioetan: «*iraganaren irakurketa autokritiko eta arduratsua egitea beharrezkoa da, biktimei lehenetsua emanaz, batik bat euren bizitza bidegabeki etenda ikusi zutenei*».

Zuzendu programa, hain zuzen ere, hausnarketa horiei guztiei emandako erantzuna da. Bake eta Bizikidetzeta Planaren baitan, iraganaren kudeaketari lotuta dago, 1. ekimenaren jarduera osagarri gisa (Giza eskubideen urraketari buruzko txostenak egitea eta eratorzen diren ekintzak). Hain zuzen ere, Zuzendu programa bera gure iraganean izandako giza eskubideen urraketetatik eratorritako ekintza bat da.

Esku artean dugun dokumentu hau bi zatitan egikarituta dago. Lehendabizikoak, oinarriak, autokritikaren esanahi teoriko eta praktikoa argitzea du helburu. Bigarrenak, proiektuak, elkarbizitza bultzatzeko autokritika prozesu eta lekukotzak sortzeko baldintzak sustatzeko jarduerak artikulatzea du xede. Guztion ardatza giza eskubideen arloan autokritikaren pedagogia hedatzea da. Dokumentu hau ez da proiektu itxi bezala jaita. Dokumentu irekia da, elkarrizketarako tresna.

Lehendabiziko zatia: oinarriak

1. Autokritikaren gorespena

Gizakiak mugatuak gara berez. Gizakiak akatsak egiten ditu eta hori gizakiaren ezinbesteko ezaugarria da, ez ohiz kanpoko tasuna. Gizakiak bere errealitate inperfektuari egin behar dio aurre ezinbestean. Akatsei zintzoki aurre egiteko bitartekoa zuzenketa da. Gaizki egindakoa zuzentzea gizakiaren funtsezko gaitasuna da, bizitzaren eta elkarbizitzaren arlo guztietan eragin erabakigarria duena.

Aukera ezberdinen artean bakoitzaren kontzientziak agindu bezala hautatzeko gaitasuna ere gizakiaren berezko ezaugarria da. Aukeratzea pertsonaren autonomiaren parte da. Horrenbestez, gizakiak, bere mugak eta akatsak ezagututa, gaizki egindakoa zuzentzeko aukera du. Gaizki egindakoa zuzentzea askatasun adierazpen handienetakoa da.

Ahalmen harrigarria du zuzenketak, gaizki egin edo esandakoa zuzentzeko gaitasuna baitu berezko. Hiztegiaren arabera, zuzentzea «aldez aurretik egindako zerbaiten inperfekzio, akats edo gabeziak konpontzea da», eta, beraz, definizio hori pertsona bati aplikatzen badiogu, pertsona baten ekintzak edo jokabidea zuzentzeaz ariko gara.

Gaizki egindakoa zuzendu ahal izateko alde aurreko urratsa, noski, gaizki egindakoa aitortzea da. Ezinbestekoa da hori, aitorten gabe zuzenketarik ez baitago. Hori dela eta, gaizki egindakoa konpontzeko ezinbesteko oinarria autokritika da, hau da, «bakoitzaren ekintza edo jokabideen gaineko epaiketa kritikoa egitea». Autokritika, berez, zuzenketa modu bat besterik da.

Autokritikaren funtsezko ezaugarria zintzoa izan behar dela da; zinezkoa eta aldebakarrekoa bada bakarrik du benetako balioa. Autokritika ez dago ez negoziatzerik ez konpentsatzerik. Benetakotasuna ematen diona boluntarioa, argia eta egiazkoa izatea da.

Autokritikak hainbat norabideko eragin konpontzaileak ditu. Alde batetik, autokritika egiten duenari bere buruarekin adiskidetzeko aukera ematen dio. Bestetik, egindako hanka sartzeen eraginak jasan dituztenengana urreratzeko aukera ematen du. Azken batean, autokritika da barkatzeko eta barkamena eskatzeko oinarria, edota izandako hanka sartzeak zuzentzeko ekintzak garatzeko.

Agian, bizi dugun mundu honetako errealitatean, bai hezkuntza arloan bai arlo pertsonal, sozial edo politikoa, zuzenketa eta autokritika ez dira behar beste aintzat hartzen.

2. Autokritikaren zazpi ondorio gure testuinguruan eta une zehatz honetan

Orain arteko gogoetek irismen generikoa besterik ez dute. Bizi izan dugun terrorismo eta indarkeria iraganarekin lotzen baditugu, baina, autokritikak sor ditzakeen zuzeneko hainbat ondorio antzeman ditzakegu.

1. Biktimek jasandako bidegabeko kaltea nolabait osatzeko baliagarria da.
2. Konfiantza sortzen du, elkarrengandik urrun daudenak gerturatzeko eta topaketarako guneak sortzen ditu.
3. Gainontzekoen autokritika errazten du, kutsadura sortzen baitu.
4. Iraganarekin adiskidetzen gaitu, zauriak itxi eta gorroto eta ezinikusiak atzean uzteko baliagarria baita.
5. Presoen gizarteratze prozesurako gakoetako bat da.
6. Balio handia du hezkuntza eta prebentziorako. Iragana ez errepikatzeko bermea indartzen du.
7. Elkarbizitzarako funtsezko topagunea da: iragana, oraina eta etorkizuna lotzen ditu.

Autokritika, beraz, ez da kontzientziaren edo moralaren eremu pribatuan geratu behar den planteamendua. Autokritika erabaki politikoak eskatzen dituen prozesu politiko bat garatzeko proposamen politikoa da. Eta bere ondorioak eta helburuak ere politikoak dira.

3. Autokritika: Zertan? Zer esparrutan? nork?

3.1. Autokritika zertan?

Autokritika zertan? Gauza baten inguruan bakarrik: giza eskubideen urraketarekin zerikusia izan duen guztian. Autokritika beharrezkoa da giza eskubideak urratu direnean edo giza eskubideen urraketa babestu denean, urraketa horien aurrean nahi besteko irimotasuna azaldu ez denean, edota urraketon ondorioen aurrean erantzunik izan ez denean.

Giza eskubideen arloko hausnarketa kritiko hori egiteko oinarritzko erreferentzia honakoa da: une bakoitzean giza duintasunak balioen eskalan izandako lekua. Azken batean, norberaren uste osoak giza duintasunaren gainetik izan ziren edota norberaren usteen gainetik giza duintasuna izan zen hausnartzea da kontua.

3.2. Autokritika zer esparrutan?

Bere inplikazio etiko, sozial, politiko, pedagogiko eta prebentiboen ikuspuntutik, autokritika bi esparru kualitatibo ezberdinetan egitura daiteke: gertakari zehatzen gaineko autokritika eta egiturazko sistematikaren autokritika.

·Gertakari zehatzen gaineko autokritikaren oinarrian iraganean giza eskubideen aldeko konpromisoarekin kontraesankorrak diren jarduerak izatea dago.

·Egiturazko sistematikaren autokritikaren oinarrian iraganean giza eskubideen urraketa bermatzen zuen estrategia bat arma politiko sistematizatu eta egituratu gisa erabiltzea babestu izana dago.

Bai kasu batean bai bestean, autokritika beharrezkoa eta sozial zein politikoki baliagarria da, baina kasu bat eta bestea zeharo ezberdinak dira. Lehen kasuan, autokritika sakona egin behar da iraganean egindako akats zehatzengatik. Bigarren kasuan ere, iraganean egindako akats zehatzengatik autokritika sakona egin behar da, baina, hori bezain garrantzitsua edo gehiago da helburu politikoak lortzeko bitarteko giza giza eskubideak urratzea zuritu, bermatu, bultzatu edo onartu zuen arrazoitze sistemaren gaineko autokritika sakona egitea.

3.3. Autokritika *nork?*

Autokritika inposatzerik ez dago, modu askean, borondatez, hautatzen da; autokritika aldebakarrekoa da, ez dago besteen autokritikarekin negoziatzerik. Ez dago konpentsazio itunik sinatzerik. Guztiek ez dute autokritika modu berean gauzatu beharrik. Guztiek ez dute erantzukizun maila bera. Autokritika prozesu bat da eta guztiok gaude bertan parte hartzera gonbidatuta, bakoitza bere erantzukizunen esparruan. Ildo horretan, familia politiko guztiak daude iraganaren balorazio kritiko eta autokritikoko prozesu batean parte hartzera gonbidatuta.

Behin hori esanda, baina, ETAREN ingurune politikoak erakunde armatuaren indarkeriaren balorazio espezifiko egiteko berariazko eskaera sozial eta politikoa dagoela azpimarratu behar da. Horrek ez du beste balorazio espezifiko batzuk egiteko beharra alde batera uzten, indartu baizik ez du egiten. Hori bai, ETAREN indarkeriak izandako larritasunaren gaineko balorazioa egiteko beharra ezin da saihestu beste batzuek egin beharreko balorazioak aitzakiatzat hartuta.

ETAk eragindako giza eskubideen urraketan gaineko balorazio kritiko eta argia premiazkoa da hainbat arrazoiengandik, batik bat honakoa: ETAk eragindako giza eskubideen urraketak kritikoki baloratzeko uzkur jokatzeko dutenen jarrerak indarkeria justifikatzen duten edo biktimek jasandako bidegabeko sufrimendua ontzat ematen duten susmoa areagotzen du. Hori, XXI. mendeko euskal gizartean erabat onartezina izateaz gain, orainaldian zein etorkizunean ondorio etiko, humano, sozial eta politiko suntsitzaileak dituen zerbait da.

4. Iraganaren kritika espezifiko batentzako puntu zehatzak

Autokritikaren irismen eta esanahiaren gaineko gaizki-ulertuak saihesteko asmoz, ezinbestekoa da zehatz-mehatz identifikatzea autokritika zer arlotan den beharrezkoa. Hain zuzen ere, giza eskubideen urraketa larrienei eragiten dieten horiez ari gara: bizitzeko eskubideari eta osotasun fisikorako eskubideari eragiten dietenak. Horrek ez du esan nahi giza eskubideen bestelako urraketarik izan ez denik, baina aipatutakoak aitortzeak lehentasuna du izandako ondorio larriengandik. Horrenbestez, eta betiere elkarriketara irekitako lan hipotesi gisa, autokritikarako honako lau eremu hauek definitzen dira:

1. ETA, ETA (pm), Komando Autonomo Antikapitalistak eta antzeko beste taldeek eragindako indarkeria zuzena. Taldeon ekintza zehatzak (hilketak, bahiketak, estortsioa...) zein giza eskubideak sistematikoki eta modu antolatuan urratzen dituen indarkeria arma politiko gisa erabiltzea legitimatzea.
2. Sufrimendua eta honen ondorioak gizarteratzeko estrategia: kale borroka eta mehatxatutako, estortsiatutako eta eskoltarekin bizi behar izan duten lagunen errealitatea, batik bat 1990etik 2010era.
3. Estatuaren indarkeriaren bidegabeko erabilpenaren edo indarkeria paraestatalaren erabilpenaren gaineko erantzukizuna, bai berarekin antolatzeagatik, ukatzeagatik edo ezkutatzekoagatik bai bere ondorioz izandako giza eskubideen urraketak minimizatzeagatik. Gehiegikeria polizialak, tortura, botere penalaren eta espetxe politikaren gaineko boterearen neurrigabeko erabilpena, eta BVE, GAL eta antzeko beste talde batzuen terrorismoa daude urraketan artean.
4. Biktimen arreta eza:

·ETAk eta antzeko beste erakunde terroristen biktimek 70eko eta 80ko hamarkadetan pairatutako arreta eza. Autokritika horren beharra azalarazten duen adibidea biktimek Ajuria Eneko, Iruñeko eta Madrilgo hitzarmenetan jasandako ahanztura da, baita 70eko hamarkadan zehar zein 80ko hamarkadaren ia azken urteetara bitartean komunikabide nagusiek indarkeriari eta biktimei emandako tratamendua ere.

·Erakundeek BVE, GAL eta antzeko beste erakunde terrorista batzuen biktimek zein gehiegikeria polizialen biktima mortalek ikusezin bihurtu izana, batik bat 70eko eta 80ko hamarkadetan. Autokritika beharrezko adibidea da errealitate horren gaineko inolako ikerketa polizial eta judizialik ez egotea, edota une hartan hedabideek eskainitako arreta txikia.

Bigarren zatia: proiektuak

«Zuzendu» hitzak adiera ugari hartzen ditu baitan, guztiak ere espiritu bakarrean elkartzen direnak. Konpontzea, zentzatzeta, ordainetan ematea, bideratzea, arteztea... da zuzentzea, eta aukera horiek guztiak jarraian jasotako proiektuetan elkartzen dira.

1. Premisa bat

Zuzendu programarekin Eusko Jaurlaritzak ez dio inori autokritika eskatzen, autokritika iradoki egiten du. Konpromiso horren garrantziaren balioa nabarmentzen du. Behin eta berriz esan bezala, autokritika benetakoa izatea bermatzen duena berau gauzatzea erabaki libre eta boluntarioa izatea da. Eusko Jaurlaritzak hausnarketa hori bere egiten du autokritika prozesuak sustatzeko asmoz. Horretaz guztiaz hausnartzeko gonbitea luzatzen du. Aipatutako premisa, gainera, jarraian deskribatutako proiektu guztiekiko transbertsala da.

2. Helburuak

2.1. Helburu orokorra

·Giza eskubideen arloan autokritikaren pedagogia hedatzea elkarbizitzaren normalizazio prozesuari egindako ekarpen kualitatibo gisa.

2.2. Helburu espezifikoak

- Ahal den neurrian biktimen sufrimendua arintzeko baldintzak sortzea, jasan zuten kaltea bidegabea izan zela aitortuz.
- Bakearen eta elkarbizitzaren arloan alderdi politikoek arteko elkarrizketa eta adostasuna eraikitzeko baldintzak sortzea.
- Konponbiderako justizia garatzearen aldeko eta gizarteratze eta sozializazio prozesuak garatzearen aldeko baldintzak sortzea.

3. Proiektuak

- 1. proiektua. Urtero autokritikaren balio sozial eta politikoaren gaineko ekitaldi bat egitea

Eusko Jaurlaritzak autokritikaren balio sozial eta politikoaren inguruan hausnartzeko topaketak bultzatuko ditu urtero. Jardunaldion prestakuntza, antolakuntza eta garapena topaketarako eta esperientzia trukerako aukera izango da, betiere autokritikak eraikuntza sozial etiko eta demokratikorako dituen adierak oinarri. Lehendabiziko jardunaldiak 2015eko bigarren seihilekoan egingo dira, eta topaketa antolatu eta dinamizatzeko ardura erakunde espezializatu eta independente baten esku geratuko da.

- 2. proiektua. 2016ko ekimenak garatzea autokritikak, historian zehar, artean, kulturen eta politikan izandako islaren inguruan.

2016ko ekitaldiei begira jarrita, zuzenketak eta autokritikak artean, kulturen, gizartean eta politikan historian zehar izandako islan sakontzeko aukera aztertuko da. Zentzu honetan, ekimen hau Donostia 2016 kultura hiriburutzaren programazioan sartzeko aukera eta egokitasuna aztertzeko, bertako lantaldearekin elkarrizketak izango dira.

- 3. proiektua. Hitzeman Programaren garapenarekin lotura.

Hitzeman programak autokritikak presoen gizarteratzerako tresna gisa dituen aukerak aztertzen dituen alderdi bat ere badu. Horrek giza eskubideen edozein urraketa suposatu duen delituetatik urruntzeko hausnarketa kritikoa eskatzen du. Esperientzia pilotu hau Zuzendu programan aurreikusitako proiektuen osagarri da. Zentzu honetan, Zuzendu eta Hitzeman programen garapenek lotura izango dute.

- 4. proiektua. Autokritika beste jarduera eremuetan aplikatzea aztertzea

Zuzendu programa martxan jartzeak legegintzaldia amaitu bitartean autokritika Bake eta Bizikidetza Planaren kudeaketako beste arlo batzuetan ere aplikatzeko aukera mahai gainean jartzen du. Elkarlan eremuak irekita ditugun aktore eta eragile guztiekin aztertuko den aukera da aipatutakoa, adibidez gizarte erakundeak, unibertsitateak, Peace Program ekimena, hezkuntza arloa, gazteria...